

Rafał Korczak

INGERENCJA TURKÓW OSMAŃSKICH W SPRAWY WEWNĘTRZNE BIZANCJUM ZA PANOWANIA MURADA I I BAJEZYDA I

Z końcem XIII w. pod ciosami Mongołów upadło Imperium Seldżuków. Na jego gruzach powstało kilkanaście samodzielnych państweczek, a wśród nich bejlik Ertogrula. Jego syn Osman na początku XIV w. odniósł pierwsze zwycięstwo nad cesarską armią Bizantyńczyków. Ten moment powszechnie uznawany jest za narodziny państwa tureckiego, zwanego emiratem osmańskim od imienia zwycięzcy¹. Osmanowie wykorzystali osłabienie militarne i ekonomiczne Bizancjum, wynikające głównie z wojen domowych, które przetoczyły się przez kraj w pierwszej połowie XIV w. Najpierw walczyli ze sobą dziadek z wnukiem, Andronik II Starszy i Andronik III Młodszy², następnie Jan VI Kantakuzen z Janem V Paleologiem i jego matką, Anną Sabaudzką³. Każda ze stron chętnie korzystała ze wsparcia tureckiego⁴.

W 1352 r. wojska osmańskie zajęły twierdzę Tzympe, a dwa lata później Gallipoli⁵. W następnych latach Osmanowie kontynuowali podboje w Europie, opanowali: Didymotykę, Filipopol i Adrianopol, który wkrótce stał się stolicą ich państwa jako Edirne (ok. 1365)⁶. Przez dłuższy czas nie atakowali

¹ J. Hauziński, *Początki penetracji politycznej i etnicznej Turków Osmańskich na Bałkanach*, „Balcanica Posnaniensia” 2, 1985, s. 199–200; P. Wittek, *The Rise of Ottoman Empire*, London 1938, s. 32.

² D. M. Nicol, *The Last Centuries of Byzantium. 1261–1453*, Cambridge 1993, s. 151–166.

³ *Ibidem*, s. 185–250; P. Wittek, *op. cit.*, s. 43.

⁴ M. C. Bartusis, *The Late Byzantine Army. Arms and Society, 1204–1453*, Philadelphia 1992, s. 90–102.

⁵ *Ibidem*, s. 101; J. Hauziński, *op. cit.*, s. 206; P. Wittek, *op. cit.*, s. 44; G. Ostrogorski, *Dzieje Bizancjum*, przekład pod red. H. Evert-Kappesowej, Warszawa 1966, s. 414.

⁶ J. Hauziński, *op. cit.*, s. 209; G. Ostrogorski, *op. cit.*, s. 418–419; D. M. Nicol, *The Last Centuries*, s. 262.

Konstantynopola, gdyż byli świadomi, że chroniły go potężne mury⁷. Turcy nie potrafili jeszcze zdobywać miast, a oblężenie byłoby długotrwałe i kosztowne. Dopiero Bajezyd dysponował niezbędnymi środkami i umiejętnościami. Wydarzenia, o których mowa, przypadły na panowanie Jana V Paleologa (1354–1391) i początek rządów jego syna, Manuela II (1392–1425). Bitwa pod Ankarą przerwała na krótko okres upokorzeń zadawanych Cesarstwu przez dwóch wybitnych władców osmańskich: Murada I (1362–1389) i Bajezyda (1389–1402).

W 1355 r. Jan V rozpoczął poszukiwania sojuszników na Zachodzie przeciwko Turkom od wysłania listu do papieża Innocentego VI⁸. Misja cesarza na Węgry w połowie lat sześćdziesiątych nie przyniosła zadowalającego rezultatu⁹. Papiestwo uzależniało swą pomoc od unii kościelnej, a gdy cesarz zdecydował się na osobiste nawrócenie w 1369 r., okazało się, że nie zyskał tym wiele¹⁰. Wenecja, na którą szczególnie liczył w sensie finansowym i militarnym, zatrzymała go w 1370 r. u siebie, aby ustalić warunki, na mocy których Bizancjum spłacałoby stare długi, co było niemożliwe bez zaciągnięcia nowych¹¹. 26 września 1371 r. nad Maricą wojska osmańskie pokonały władców serbskich, Jana Uglieszę z Seres i jego brata, króla Wukaszyna. Zwycięstwo nad nimi umożliwiło Muradowi zajęcie Macedonii¹². Miesiąc później Jan V powrócił do Konstantynopola¹³.

Klęska Serbów, nikła pomoc Zachodu, opłakana sytuacja finansowa kraju, nie pozwalająca na zaciąg oddziałów najemnych¹⁴, zmusiła cesarza do uznania przewagi Murada i ratowania resztek swojego władztwa. W roku 1372 lub 1373 Jan V Paleolog stał się wasalem państwa osmańskiego. Cesarz i jego synowie: Andronik, Manuel, Demetriusz i Teodor zobowiązali się do płacenia daniny sułtanowi oraz uczestnictwa w jego wyprawach wojennych¹⁵.

⁷ Pierwszy raz wojska osmańskie podeszły pod mury stolicy Bizancjum w 1359 r. Cf. G. Ostrogorski, *op. cit.*, s. 418.

⁸ O. Halecki, *Un empereur de Byzance à Rome. Vingt ans de travail pour l'union des églises et pour la défense de l'empire d'Orient 1335–1375*, Warszawa 1930, s. 31–38; D. M. Nicol, *The Last Centuries*, s. 258–259.

⁹ D. M. Nicol, *The Last Centuries*, s. 263–264.

¹⁰ O. Halecki, *op. cit.*, s. 188–217.

¹¹ Pobyt Jana V w Wenecji nadal nastęcza kłopotów interpretacyjnych historykom. Cf. J. W. Barker, *Manuel II Palaeologus (1391–1425). A Study in Late Byzantine Statesmanship*, New Brunswick 1969, s. 10–14; D. M. Nicol, *Byzantium and Venice. A Study in Diplomatic and Cultural Relations*, Cambridge 1988, s. 305–306.

¹² G. Ostrogorski, *op. cit.*, s. 422.

¹³ D. M. Nicol, *The Last Centuries*, s. 275.

¹⁴ G. Ostrogorski, *op. cit.*, s. 411–412, 416.

¹⁵ Jedynie Laonik Chalkokondyles w swojej kronice wspomina o zawarciu formalnego traktatu między Muradem a Janem V. Cf. Laonikus Chalcocondyles, *Historiarum libri decem*, wyd. I. Bekker, Bonnae 1843, s. 37–38 (dalej: Chalcocondyles); O. Halecki, *op. cit.*, s. 254–260; D. M. Nicol, *The Last Centuries*, s. 276–277.

Oprócz tego autokrator musiał oddać na dwór sudański drugiego ze swych synów, Manuela, jako gwaranta bizantyńskiej uległości wobec Osmanów¹⁶. Oficjalnym następcą Jana V był jego najstarszy syn, Andronik IV, ogłoszony współcesarzem w 1355 r., gdy miał siedem lat¹⁷. W miarę dorastania począł on przyjmować niepokorną postawę wobec ojca i kwestionował jego posunięcia polityczne, mając własną wizję rządzenia krajem. Od początku niechętny polityce zbliżenia z Zachodem, preferował postawę pojednawczą wobec Turków, a w 1373 r. wystąpił zdecydowanie przeciwko ojcu.

Wiosną 1373 r. w Bizancjum i w państwie osmańskim wybuchły równoległe bunty. Andronik Paleolog i Saudzi¹⁸ wspólnie wystąpili przeciwko swoim ojcom¹⁹. Byli rówieśnikami i, jak podaje Dukas, serdecznymi przyjaciółmi²⁰. Mieli około dwudziestu pięciu lat²¹. Dukas twierdzi też, że podczas przygotowań do wystąpienia, buntownicy związali się sojuszem na przyszłość, który zabezpieczałby ich panowanie na tronach ojców. Była to pierwsza rebelia dynastyczna w dziejach państwa osmańskiego. Ani za panowania Osmana, ani za rządów Orhana nie doszło do takiego wystąpienia²². John W. Barker stwierdza, że głównym powodem buntu w Konstantynopolu była obawa Andronika o to, że Manuel wystąpi przeciwko niemu w walce o tron²³. Według Chalkokondylesa prowodyrem rebelii był książę osmański, który chciał wykorzystać fakt, iż Murad i Jan V Paleolog, powiązani układem wasalnym, walczyli z konkurencyjnymi emiratami tureckimi w Anatolii, a on sam rządził w czasie nieobecności ojca. Porozumiał się więc z Andronikiem, który w imieniu swojego ojca sprawował rządy w Konstantynopolu. Kiedy wieść o tej znowie dotarła do władcy Osmanów, przywołał do siebie cesarza i zażądał wyjaśnień oraz ukarania syna, aby Jan V tym samym udowodnił, iż nie pozostawał w spisku z Andronikiem²⁴.

¹⁶ J. W. Barker, *op. cit.*, s. 18–75.

¹⁷ S. Mešanović, *Jovan VII Paleolog*, Beograd 1996, s. 28.

¹⁸ Chalcocondyles, s. 40–46; Dukas, *Historia Byzantina*, wyd. I. Bekker, Bonn 1834, s. 43 (dalej: Dukas); *Emperors, Patriarchs and Sultans of Constantinople, 1373–1513. An Anonymous Greek Chronicle of the Sixteenth Century (Codex Barberinus Graecus 111)*, wyd. M. Philippides, New Rochelle–New York 1990, s. 24, 26 (dalej: *Emperors*); G. Sphrantzes, *The Fall of the Byzantine Empire*, wyd. M. Philippides, Amherst 1980, s. 21 (dalej: Sphrantzes). Gdy idzie o kronikę Sfrantzesza powołuję się na przekład angielski. Tekst grecki edycji bońskiej jest tzw. kroniką Pseudo-Sphrantzesza, tj. tekst XVI – wieczny uzupełniony przez Makariosa Melissenosa. Cf. O. Jurewicz, *Historia literatury bizantyńskiej. Zarys*, Wrocław 1984, s. 277.

¹⁹ Chalcocondyles, s. 40–42.

²⁰ Dukas, *loc. cit.*

²¹ Andronik urodził się 11 IV 1348 r. jako porfirogeneta. Saudzi zapewne w tym samym roku. Cf. S. Mešanović, *op. cit.*, s. 26.

²² A. D. Alderson, *The Structure of the Ottoman Dynasty*, Oxford 1956, s. 49.

²³ J. W. Barker, *op. cit.*, s. 19.

²⁴ Chalcocondyles, *loc. cit.*; Sphrantzes, *loc. cit.*

Cesarz stwierdził, że nic nie wiedział o planach syna, i że podporządkuje się woli swego seniora. Murad i Jan V ustalili, że ukarzą swoich synów w ten sam sposób²⁵. Najpierw jednak musieli pokonać zdrajców. Sułtan na czele armii przedostał się bardzo szybko do swoich europejskich posiadłości. Na wieść o zbliżającej się armii Murada, a także po namowach i przekupstwach²⁶, Saudzi zaczął tracić zwolenników. Z najwierniejszymi oddziałami sprzymierzeńców schronił się za murami Didymotyki. Sułtan przystąpił do oblężenia twierdzy i zdobył ją²⁷. W jego ręce wpadło wielu stronników syna, a także sam Saudzi, którego sułtan od razu kazał oślepić. To samo polecił uczynić ojcom pozostałych buntowników, w tym cesarzowi²⁸. Saudzi zmarł podczas zabiegu, którego miał dokonać jego własny ojciec²⁹.

Jan V spełnił rozkaz Murada³⁰. Buntownikowi wypalono oczy³¹. Wraz z Andronikiem, wzroku pozbawiono jego syna, Jana³², który miał wówczas około trzech lat³³. Wydaje się, że była to inicjatywa samego cesarza Jana V, ponieważ w źródłach nie ma informacji o tym, aby Murad I był pomysłodawcą oślepienia cesarskiego wnuka³⁴. Andronika wraz z żoną Marią Keracą i synkiem wtrącono do baszty zwanej Anemades w Blachernach³⁵. Po tych wydarzeniach Jan V 25 sierpnia 1373 r. wyniósł do godności współcesarza swego młodszego syna, Manuela II³⁶. Nie oznaczało to jednak sprawowania realnej władzy. Dopóki Manuel nie zasiadł na tronie w 1391 r., przebywał albo w Tesalonice³⁷, albo w Edirne jako zakładnik.

Okazało się, że Andronik i Jan nie stracili całkowicie wzroku, co dało im szansę przyszłego działania. Wkrótce zbiegli z baszty do genueńskiej Galaty. Następnie Andronik udał się do Murada i obiecał mu, iż będzie składał wysoką daninę i przyjmie w mieście sułtańskiego rezydenta, w zamian za wsparcie wojskowe, co sułtan zaakceptował³⁸. Władcy Osmanów nie przeszkadzało, że kilka lat wcześniej sprzymierzył się on z Saudzim. 12 sierpnia

²⁵ *Ibidem*, s. 42–43; *Emperors*, *loc. cit.*

²⁶ *Chalcocondyles*, s. 42–44.

²⁷ *Chalcocondyles*, s. 43–44.

²⁸ *Ibidem*, s. 44–46; *Dukas*, s. 44.

²⁹ Nie można tego stwierdzić jednoznacznie, ani wykluczyć. Cf. *Emperors*, *loc. cit.*

³⁰ *Chalcocondyles*, s. 40–43; *Dukas*, s. 43–56.

³¹ *Chalcocondyles*, s. 45–46.

³² *Dukas*, s. 44.

³³ Dokładna data narodzin przyszłego cesarza Jan VII nie jest nam znana. Przypuszcza się, że urodził się on około 1370 roku. Cf. S. Mešanović, *op. cit.*, s. 140.

³⁴ *Chalcocondyles*, s. 37–46; *Dukas*, s. 43–56; *Emperors*, *loc. cit.*; *Sphrantzes*, *loc. cit.*

³⁵ *Dukas*, s. 44; *Emperors*, s. 24–25.

³⁶ *Dukas*, *loc. cit.*; J. W. Barker, *op. cit.*, s. 23; D. M. Nicol, *The Last Centuries*, s. 277–278.

³⁷ G. Ostrogorski, *op. cit.*, s. 424.

³⁸ *Chalcocondyles*, s. 60–61.

nia 1376 r. Andronik wraz synem Janem, zawładnął bizantyńską stolicą³⁹, korzystając z pomocy Genujczyków⁴⁰ i Turków. Uwięził w Anemades ojca i braci: Manuela i Teodora⁴¹. Andronik niewątpliwie zdawał sobie sprawę z tego, komu zawdzięcza władzę, i że może szybko ją stracić. 18 października 1377 r. on i jego syn Jan zostali koronowani na cesarzy⁴² w Hagia Sofia przez patriarchę Makariosa⁴³. Trzy lata później Janowi V i Manuelowi udało się zbiec na edirneński dwór Murada, którego poprosili o wsparcie. W zamian za pomoc, obiecali wyższą daninę niż ich oponenti. Jak pisze Laonik Chalkokondyles sułtan przystał na to bardzo chętnie⁴⁴. Za cenę korony Jan V i Manuel musieli również pogodzić się z tym, że Andronik IV na początku swojego buntu przekazał Muradowi Gallipoli⁴⁵, jako zapłatę za udzieloną pomoc⁴⁶. Wobec interwencji sułtana i Wenecji, Andronik IV ustąpił 1 lipca 1379 r.⁴⁷ Po odzyskaniu władzy przez Jana V i Manuela II, każdego roku wiosną Bizancjum wysyłało do Edirne daninę w wysokości 30 tys. złotych monet i 12 tys. żołnierzy gotowych do pomocy Turkom⁴⁸. Dopiero w kwietniu 1381 r. Andronik IV i Jan VII porozumieli się z Janem V i Manueliem⁴⁹. W układzie z 2 listopada 1382 r. cesarz musiał uznać dawnych zdrajców za swoich spadkobierców i oddać im we władanie Selymbrię, zaś

³⁹ J. W. Barker, *op. cit.*, s. 29–30.

⁴⁰ Andronik Paleolog obiecał Genui wyspę Tenedos, o którą od lat u Jana V zabiegała Wenecja. Cf. D. M. Nicol, *Byzantium and Venice*, s. 306–337; G. Ostrogorski, *op. cit.*, s. 423.

⁴¹ Dukas, s. 45. Nie rozwijam kwestii koalicji bałkańskiej oraz związków republik włoskich z Cesarstwem.

⁴² Dukas pisze, że uzurpator ogłosił się cesarzem rzymskim i rządził przez następne dwa lata samodzielnie. Kronikarz nie wspomina ani słowem o tym, że w tym czasie Andronik wyniósł swojego kilkuletniego syna na cesarski tron, zabezpieczając tym samym sukcesora przed możliwością odmówienia mu w przyszłości diadem. Cf. Dukas, s. 43–44.

⁴³ D. M. Nicol, *The Last Centuries*, s. 279.

⁴⁴ Chalcocondyles, s. 60–65.

⁴⁵ Bizancjum odzyskało Gallipoli dzięki interwencji kuzyna Jana V, Amadeusza Sabaudzkiego w 1366 r. Cf. G. Ostrogorski, s. 420.

⁴⁶ J. W. Barker, *op. cit.*, s. 30; M. C. Bartusis, *op. cit.*, s. 107.

⁴⁷ Dukas, s. 45–46; D. M. Nicol, *The Last Centuries*, s. 281–282. Republika Wenecka, dbająca o swą pozycję handlową starała się prowadzić politykę, która nie kolidowałaby z interesami władców osmańskich. Włączyła się do walki tylko wówczas, gdy były zagrożone jej interesy handlowe. W 1376 r. cesarz Jan V, pozostający nieustannym dłużnikiem Wenecji, przekazał jej wyspę Tenedos, mającą olbrzymie znaczenie strategiczne ze względu na swe położenie na Morzu Egejskim. Cf. D. M. Nicol, *Byzantium and Venice*, s. 306–337; D. Quirini-Popławska, *Wenecja a sytuacja we wschodniej części Morza Śródziemnego w dobie ekspansji tureckiej (II połowa XIV wieku)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1992, Prace Historyczne 102, s. 53–57.

⁴⁸ Chalcocondyles, s. 63–64; Ch. Diehl, R. Grousset, R. Guiland, L. Economos, *L'Europe Orientale de 1081 – à 1453*, Paris 1945, s. 339.

⁴⁹ D. M. Nicol, *The Last Centuries*, s. 284–285.

Manuel otrzymał od ojca w zarząd Tesalonikę⁵⁰, w której próbował się uniezależnić⁵¹. Na początku 1385 r. Andronik znów zerwał porozumienie i rozpoczął działania przeciwko ojcu. Wkrótce jednak zmarł (28 VII 1385)⁵², a Jan VII pozostał sam na polu działania.

Jan V po śmierci Murada w walce z Serbami na Kosowym Polu w 1389 r., pośpieszył do Bajazyda I, aby potwierdzić swoje zobowiązania poddańcze⁵³. Sultán przyjął hołd na starych zasadach. Nie zażądał niczego nowego⁵⁴. Było to bardzo dobre posunięcie Jana, gdyż oddalało w czasie konfrontację z Turkami, na którą jego państwo nie miało sił.

Po śmierci Andronika IV, Jan VII nadal rościł sobie prawo do cesarskiej korony. Po jego stronie stanęła Republika Genueska, która uprzednio wspierała jego ojca. Trzeba było do tego przede wszystkim akceptacji Bajazyda I⁵⁵. W kwietniu 1390 r. Jan przejął władzę w Bizancjum. Według Laonika Chalkokondylesa, sultán poparł Jana VII, gdyż Manuel bez jego wiedzy zajął Epidaurus, którym był zainteresowany prawdopodobnie sam Bajazyd⁵⁶. Na podstawie kroniki Dukasa można stwierdzić, iż był to dogodny moment do rebelii, ponieważ wiosną 1390 r. Manuel II, wraz z bizantyńskim kontyngentem, towarzyszył nowemu władcy tureckiemu w wyprawie do Pamfilii w Azji Mniejszej. Kronikarz nic nie wspomina o tym, aby Jan VII, jako wasal, brał udział w kampanii⁵⁷. W tej sytuacji siły, którymi dysponował Jan V w Konstantynopolu, były osłabione. Po zakończeniu ekspedycji, Manuel wraz ze swym wojskiem musiał udać się z Bajazydem do Brusy⁵⁸. Właśnie wtedy Jan VII zaatakował swojego dziadka, Jana V Paleologa⁵⁹. Początkowo Wenecja wolała nie włączać się w konflikt i zachowała neutralność⁶⁰.

Przyjmując zatem ustaloną w literaturze wersję można powiedzieć, że w 1390 r. Jan VII przejął władzę w Konstantynopolu, jednak nie na długo. Jego stryj Manuel, zebrawszy potrzebne siły, ruszył na pomoc ojcu. Otrzymał wsparcie flot Wenecji i Szpitalników z Rodos, którzy byli przeciwnikami Republiki Genueskiej. 4 października 1390 r. Jan VII ratował się ucieczką na dwór edirneński, aby następnie udać się do Selymbrii nad Morzem Marmara⁶¹. Odsiecz Manuela II nie byłaby możliwa, bez aprobaty Bajazyda.

⁵⁰ G. Ostrogorski, *op. cit.*, s. 423–424.

⁵¹ M. C. Bartusis, *op. cit.*, s. 108–112.

⁵² *Ibidem*, s. 286.

⁵³ Chalcocondyles, s. 59–60.

⁵⁴ *Ibidem*, *loc. cit.*; Dukas, s. 47.

⁵⁵ D. M. Nicol, *The Last Centuries*, s. 292.

⁵⁶ Chalcocondyles, s. 80.

⁵⁷ Dukas, s. 47–48.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 48.

⁵⁹ J. W. Barker, *op. cit.*, s. 73–75.

⁶⁰ S. Mešanović, *op. cit.*, s. 76–81; D. M. Nicol, *Byzantium and Venice*, s. 329–330.

⁶¹ S. Mešanović, *op. cit.*, s. 82–83.

Nie można ustalić dokładnie, kiedy sułtan zmienił zdanie co do tego, kto ma rządzić w Bizancjum. Sądzić wypada, że cała ta awantura była zaplanowana przez Bajezyda I. Dał tym samym sygnał Janowi V i Manuelowi II, żeby wystrzegali się błędów i wypełniali jego życzenia.

Rebelia Jana VII przeciwko dziadkowi znacznie osłabiła nadwątlone siły Bizancjum. Doprowadziła do dalszego spadku znaczenia Cesarstwa na arenie międzynarodowej. Po raz kolejny pokazała światu, kto jest prawdziwym szafarzem bizantyńskiej korony. W czasie walk w Konstantynopolu, sułtan wymusił na Janie V i Manuelu wydanie Filadelfii, leżącej w Lidii⁶². Mimo rozkazu Manuela II miasto nie poddało się wojskom Bajezyda. Siły osmańsko-bizantyńskie obległy Filadelfię i ją zdobyły⁶³. Kilka miesięcy po tych wydarzeniach, 16 lutego 1391 r. zmarł Jan V Paleolog⁶⁴. Wiadomość o jego śmierci bardzo szybko dotarła do przebywającego na dworze sułtańskim Manuela, który bez wiedzy swojego suzerena opuścił Brusę i udał się do Konstantynopola⁶⁵.

Ucieczka Manuela II odebrała sułtanowi możliwość zadecydowania o losie korony bizantyńskiej i uzyskania dla siebie korzyści. Bajezyd uzależnił swą akceptację od zgody Manuela na przyjęcie rezydenta, zapłacenia wyższej daniny niż składana dotychczas oraz wydzielenia specjalnego obszaru w mieście, w którym kupcy z państwa osmańskiego mogliby bez przeszkód prowadzić interesy. Zagroził najazdem na miasto, gdyby nie spełniono jego żądań. Cesarz przyjął wszystkie warunki⁶⁶. Po kilku miesiącach Manuel II udał się do Bajezyda, aby wypełniać wojskowe powinności wasala. Na początku następnego roku powrócił do stolicy. 10 lutego 1392 r. poślubił Helenę, córkę Konstantyna Dragasza, serbskiego władcy Seres. Wkrótce po uroczystościach ślubnych i koronacji małżonki, Manuel wyjechał znów do Edirne.

W lutym 1393 r. na spotkaniu w Seres⁶⁷ Jan VII pogodził się ze stryjem i powrócił do Konstantynopola. Krok ten pozbawił sułtana gwarancji, że cesarz nie wystąpi przeciwko swojemu seniorowi. Dotychczas władca osmański mógł w każdej chwili wykorzystać Jana przeciwko stryjowi. Teraz Bajezyd I, pozbawiony takich możliwości, ruszył pod mury Konstantynopola. Rozpoczęła się blokada miasta. Bezpośrednią przyczyną było niestawienie się cesarza Manuela na dworze sułtańskim w terminie, który ustalono w Seres⁶⁸.

⁶² Chalcocondyles, s. 64.

⁶³ *Ibidem*, loc. cit.

⁶⁴ Dukas, s. 49.

⁶⁵ *Ibidem*, loc. cit.

⁶⁶ *Ibidem*, loc. cit.; D. M. Nicol, *The Last Centuries*, s. 297.

⁶⁷ Bajezyd zaprosił do Seres z osobą wszystkich Paleologów oraz Konstantyna Dragasza. Podczas zjazdu doszli oni do przekonania, że mogą zostać zabici. Cf. D. M. Nicol, *The Last Centuries*, s. 297–301.

⁶⁸ Chalcocondyles, s. 82–83.

Bajezyd nie widział żadnego powodu, żeby utrzymywać dalej pozorną niepodległość karłowatego cesarstwa chrześcijan w sercu tureckiego państwa. W następnym roku sułtan przyjął tytuł sułtana Rumu, tj. cesarza Rzymu⁶⁹, co było wyraźnym wyzwaniem dla władcy Bizancjum. W tym czasie trwała blokada cesarskiej stolicy. W maju 1395 r. Bajezyd startł się z wojskami wołoskimi Iwana Mirczy pod Rowinami⁷⁰.

Wyprawa Zygmunta Luksemburskiego z 1396 r. dała chwilę wytchnienia wyczerpanemu miastu. Blokadę Konstantynopola na pewien czas zniesiono – wszystkie oddziały tureckie były potrzebne Bajezydowi do walki z najeźdźcą. W starciu z krzyżowcami sułtan odniósł błyskotliwe zwycięstwo, rozpraszając ich blisko stutysięczną armię i zmuszając samego Luksemburczyka do ucieczki⁷¹. Klęska króla Węgier była nie tylko sukcesem militarnym Turków, ale także propagandowym. W czasie bitwy, jak pisze Dukas, Bajezyd wziął w jasyr wielu władców i możnych, m. in. syna księcia Burgundii, których powiódł następnie do Brusy. Brańcy przynieśli duży zysk sułtanowi. Wielkie sumy założył za nich i poręczył władca Mityleny i Lesbos, Franciszek II Gattilusio⁷².

Po rozgromieniu wojsk Luksemburczyka, Bajezyd zażądał od Manuela poddania miasta. Nikt w Bizancjum nie odpowiedział na te żądania. Zdaniem Dukasa, na ulicach Konstantynopola pojawiła się wieść, że cesarz podda miasto⁷³. Nie należy wykluczyć, że miał w tym udział Jan VII, którego lojalność wobec Manuela była ciągle wątpliwa. Skłania to mnie ku przypuszczeniu, iż Jan próbował po raz kolejny przejąć władzę w 1396 r., przy sprzyjającej postawie Bajezyda I.

Dukas w swoim dziele powiada, że do buntu Jana VII doszło po zwycięstwie Bajezyda nad Zygmuntem Luksemburskim pod Nikopolem w 1396 r., gdy Manuel odmówił dobrowolnego wydania miasta⁷⁴. Po tej odmowie sułtan przyplął do Konstantynopola i zbrojnie wprowadził do niego Jana VII. Cesarzowi polecił opuścić mury stolicy, następnie uznał swojego podopiecznego za dziedzica państwa⁷⁵. Historycy odrzucili wersję Dukasa, przyjmując jedynie fakt, iż Jan VII zajął Konstantynopol za przyzwoleniem i przy wojskowej pomocy Turków w 1390 r. Wkrótce jednak sułtan pozwolił na powrót Manuela. Dukas nie wspomina o Janie V, gdyż

⁶⁹ D. M. Nicol, *The Last Centuries*, s. 291.

⁷⁰ M. C. Bartusis, *op. cit.*, s. 111.

⁷¹ *Ibidem*, s. 304.

⁷² Rodzina Gattilusio związała się z dworem w Konstantynopolu za sprawą małżeństwa Franciszka I w 1355 r. z siostrą cesarza Jana V Paleologa. Cf. Dukas, s. 52–53; D. M. Nicol, *The Last Centuries*, s. 256.

⁷³ Dukas, s. 53.

⁷⁴ *Ibidem*, s. 53–54.

⁷⁵ *Ibidem*, s. 54.

według niego wypadki te miały miejsce po 1396 r., czyli przynajmniej sześć lat po śmierci starego cesarza. Kronikarz pisze, że przed wprowadzeniem Jana VII do Konstantynopola, sułtan zażądał zwrotu Selymbrii, którą Jan dzierżył od śmierci ojca⁷⁶. Byłbym zdania, iż nie należy odrzucać relacji Dukasa w tej kwestii.

W drugiej połowie 1396 r. Manuel podjął negocjacje ze Szpitalnikami z Rodos w celu uzyskania ich pomocy. W kwietniu 1397 r. rozpoczęła się zwycięska ofensywa wojsk Bajezyda na Peloponezie. Ciężar walk z Turkami w południowej Grecji wzięli na siebie Szpitalnicy, którzy byli zainteresowani utrzymaniem Koryntu, oraz brat Manuela II, despota Morei, Teodor Paleolog⁷⁷. Zacięte boje na Peloponezie oddaliły w czasie bezpośredni atak na stolicę Bizancjum. Wkrótce do Konstantynopola przybył z pomocą marszałek de Boucicaud wysłannik króla Francji, Karola VI Szalonego. Oddziały, które przywiódł były jednak niewystarczające, jak na potrzeby Cesarstwa⁷⁸. Dni Bizancjum wydawały się policzone. Kolejne prośby cesarza o wsparcie, kierowane na Zachód i na Ruś, nie przynosiły oczekiwanych rezultatów⁷⁹.

Pod koniec lata 1399 r. Manuel II, wraz z marszałkiem de Boucicaud i Szpitalnikami z Rodos, zaatakował turecką twierdzę Riwa, położoną nad Morzem Czarnym. Szturm zakończył się pełnym sukcesem, co poprawiło morale Bizantyńczyków⁸⁰. Wkrótce jednak wojska sułtana przeszły do kontr-ofensywy. Jesienią 1399 r. Manuel II udał się na Zachód, a rządy w jego imieniu objął Jan VII. Według Dukasa, cesarz opuścił miasto po tym, jak odmówił zrealizowania tureckich warunków⁸¹. Prawdopodobnie kronikarz miał na myśli przekazanie Konstantynopola Bajezydowi. Manuel wraz z małżonką i dziećmi udał się najpierw na Peloponez, gdzie zostawił rodzinę pod opieką swojego brata Teodora i popłynął dalej do Wenecji, Mediolanu, Genui, Florencji, Ferrary, Francji i Anglii⁸².

⁷⁶ Włóści selymbryjskie wnuk Jana V otrzymał w lenno na pocieszenie od Bajezyda I, prawdopodobnie w 1390 r. Stamtąd prowadził nadal politykę wrogą wobec swojego dziadka, zaś po jego śmierci, spiskował przeciwko swojemu stryjowi, Manuelowi II. Cf. D u k a s, s. 53; S. Mešanović, *op. cit.*, s. 81.

⁷⁷ D. Geanakoplos, *Byzantium and the Crusades, 1261–1354*, [in:] *A History of the Crusades. The Fourteenth and Fifteenth Centuries*, t. III, pod red. H. W. Hazard, Madison 1975, ch. III, s. 307; A. Luttrell, *The Hospitallers of Rhodes Confront the Turks, 1306–1421*, [in:] *idem, The Hospitallers of Rhodes and their Mediterranean World*, Aldershot–Brookfield 1992, ch. II, s. 80–116.

⁷⁸ M. C. Bartusis, *loc. cit.*

⁷⁹ D. M. Nicol, *The Last Centuries*, s. 306–308.

⁸⁰ M. C. Bartusis, *op. cit.*, s. 111–112; A. Luttrell, *op. cit.*, ch. II, s. 97–98.

⁸¹ D u k a s, s. 55. Przebieg wydarzeń podtrzymywałby moją sugestią wyrażoną wyżej. Muszę zaznaczyć, że brak mi spojrzenia na tę sprawę drugiej strony, gdyż nie dysponuję odpowiednimi źródłami tureckimi.

⁸² *Ibidem*, s. 56.

Kilka miesięcy po jego wyjeździe, w 1400 r. rozpoczęła się wojna pomiędzy Bajezydem I a Timurem Lenkiem, który po podboju państwa Mameluków, chciał zawładnąć Azją Mniejszą⁸³. Spod murów Konstantynopola sułtan zwinął większość obozów tureckich i żołnierzy skierował do walki z Mongołami. Do bitwy doszło 28 lipca 1402 r. w pobliżu Ankarę. Wojska osmańskie poniosły klęskę, a sam Bajezyd dostał się do niewoli mongolskiej⁸⁴. Blokada Konstantynopola została całkowicie zniesiona. Relacje bizantyńsko-tureckie na krótko uległy odwróceniu.

W 1403 r. regent Jan VII Paleolog zawarł w imieniu przebywającego w Europie cesarza Manuela traktat z jednym z synów Bajezyda I, Sulejmanem, tytułującym się sułtanem. Sulejman poddał swoje państwo pod zwierzchność Bizancjum, zobowiązał się płacić trybut i udzielać wsparcia militarnego Cesarstwu⁸⁵.

Podsumowując należy stwierdzić, iż Turcy osmańscy mieli bardzo precyzyjne rozeznanie w sprawie konfliktu dynastycznego w Bizancjum, który wykorzystali do ingerencji w wewnętrzne sprawy Cesarstwa. Ostatni Paleologowie, wiarołomni wobec siebie, lojalni wobec Osmanów, sprawowali rządy w Konstantynopolu za przyzwoleniem Edirne, co stawiało ich w upokarzającym położeniu. Władza jednak jest tak pociągającym zaszczytem, że dla jej zdobycia gotowi byli zrywać więzi rodzinne, co skrzętnie wykorzystali: najpierw Murad I, popierając Andronika IV przeciw ojcu Janowi V, a potem Bajezyd Błyskawica, protegując Jana VII, będącego w opozycji wobec swego dziadka Jana V. Muradowi wystarczyło, że cesarz Bizancjum jest jego wasalem. Jego syn, Bajezyd, nie zadowolili się tym i postanowił zdobyć Konstantynopol.

Rafał Korczak

THE INTERFERENCE OF OTTOMAN TURKS IN DOMESTIC AFFAIRS BYZANTIUM UNDER THE MURAD I AND BAYEZID I

(Summary)

When in XIV to ages the Byzantine Empire had to level with the Ottomans, did not turn over to himself the matter that in the second half of this century it would become the vassal of his own eastern neighbour. An object of this article is the proof how far the Turks used their own superiority, to inform Byzantium his political not independence and to steer with the

⁸³ M. Małowist, *Tamerlan i jego czasy*, Warszawa 1991, s. 72–75.

⁸⁴ Chalcocondyles, s. 162–163; M. Małowist, *op. cit.*, s. 72–76.

⁸⁵ G. T. Dennis, *The Byzantine-Turkish Treaty of 1403*, „*Orientalia Christiana Periodica*” 33, 1967, s. 72–77; D. M. Nicol, *The Last Centuries*, s. 319–320.

course of internal activities of the Constantinople mansion. Events about which the speech, happened on the monarch of John V Palaeologus (1354–1391) and the beginning of rule his son, Manuel II (1392–1425). The battle under Ankara broke this period of humiliations given to the Empire by two outstanding the Ottoman sovereigns: Murad I (1362–1389) and Bayezid (1389–1402).

In 1372/1373 Byzantium became a vassal of Ottoman Turks. In 1373 in Adrianople and Constantinople exploded parallel mutinies. Andronicus Palaeologus and Saudji together went against to their own fathers. After strangling of the rebellion, mutineers were blinded from the order of Murad. Turks had a very precise cognition, when he is going for the dynastic conflict in Byzantium which used to the interference into internal matters of the Empire. The last Palaeologues, perfidious in the face themselves, scrupulous in the face the Ottomans, administrated in Constantinople behind the consent Adrianopole, what placed them in the humiliating position. The authority is however so attractive honour that for her conquest were ready to tear family tieses, what sedulously used: first Murad I, promoting Andronicus IV against father to John V, and afterwards Bayezid, protecting John VII, being in opposition in the face his own grandfather of John V.